

Carstva sagledati kroz drugačiju prizmu, suprotno tradicionalnom narativu hrvatske historiografije koja o Osmanskom Carstvu najčešće razglaba kao o osvajačkoj sili, stranom elementu, glavnom krivcu društvene i ekonomske zaostalosti jugoistočne Europe. Koliko je u tome uspio, ostaje na prosudbu čitaocu, do kojeg će knjiga zasigurno naći svoj put.

Nikša Varezić

Prilog popularizaciji povijesti medicine

Đuro Baglivi, Pravila o medicini čvrstih dijelova u svrhu ispravne upotrebe mjerenja / Canones de medicina solidorum ad rectum statices usum (s latinskoga transkribirala, prevela i predgovor napisala Zrinka Blažević), Zagreb: Medicinska naklada, 2022, 165 str.

Zagrebačka Medicinska naklada široj je javnosti ponajprije poznata kao izdavač sveučilišnih udžbenika i (popularno-)znanstvenih studija. Međutim, u sklopu biblioteke „Monografije“ ove je godine objavila i *Pravila o medicini čvrstih dijelova u svrhu ispravne upotrebe mjerenja* Đure Baglivija (1668–1707). Prvi cjelovit prijevod posljednjega djela znamenitog talijanskog liječnika dubrovačkoga podrijetla potpisuje dr. sc. Zrinka Blažević, koja je djelo ujedno popratila i komentarima. Ovo vizualno atraktivno i grafički bogato opremljeno dvojezično izdanje broji 165 stranica, a čine ga uvodna studija, prijepis latinskog izvornika te prijevod na hrvatski.

Trodijelni „Predgovor“ (1–17) temeljit je i sadržajan. U ulomcima posvećenima Baglivijevu životu i radu priređivačica pažljivo iscertava njegovo mjesto u ranonovovjekovnoj medicinskoj epistemi. Stranice koje zatim slijede sadržavaju detaljnu analizu lajdenskoga izdanja *Pravila*, tiskanoga 1707, pri čemu je posebno istaknuta polemička narav djela. Naime, Baglivijev traktat zapravo je kreativna nadgradnja *Umijeća medicinskih mjerenja* (1614) mletačkoga liječnika istarskih korijena Santorija Santorija (1561–1636). Oba djela ranonovovjekovne su razrade Galenova učenja o šest neprirodnih stvari u kojima autori čitatelju pružaju higijensko-dijetetičke savjete za očuvanje zdravlja i produljenje životnoga vijeka. Priređivačica zatim raščlanjuje Baglivijevu epistolarnu raspravu o različitim predmetima, vrednujući pritom autorove kulturne kompetencije. Konačno, posljednje potpoglavlje donosi jasan i koncizan pregled Baglivijeva solidarnoga fibrilarizma, tj. nauka o fiziološkom primatu čvrstih dijelova nad tekućima i njegova utjecaja na daljnji razvoj (znanstvenih i popularnih) predodžbi o ljudskome tijelu.

Glavni tekst djela sastoji se od obraćanja tiskara čitatelju (lat. 20; hrv. 90), posvete (21–24; 91–96), samoga traktata (25–41; 97–116) te epiloga (42–43; 117–118). Predgovor čine dvije cjeline: autor u prvoj popisuje ugledne talijanske liječnike i njihove doprinose razvoju europske znanosti i medicine, dok u drugoj veliča Gianfrancesca Morosinija (1658–1739), mletačkog izaslanika na papinskome dvoru. Sama *Pravila* sastoje se od 51 aforizma u kojima Baglivi komentira Santorijevo djelo, proširujući pritom pojam

ravnoteže (*eukrasia*). Riječ je o temeljnom konceptu ranonovovjekovne medicine prema kojemu ljudsko zdravlje ovisi o pravilnom omjeru četiriju tjelesnih tekućina i uspješnom izlučivanju štetnih tvari. Baglivi, s druge strane, zdravlje definira kao ravnotežu tijela i duha, ali i čvrstih i tekućih dijelova (tj. vlakana i tjelesnih tekućina). Traktat završava epilogom od devet aforizama koji služi kao svojevrsan manifest. Naime, Baglivi u njemu eksplicitno navodi svoje medicinsko-znanstvene uzore: Santorija Santorija i Williama Harveyja (1578–1657) u teorijskim te Hipokrata (oko 460. pr. Kr.–oko 375. pr. Kr.) i Louisa Dureta (1527–1586) u praktičnim pitanjima.

Kao što je prethodno istaknuto, lajdensko izdanje sadržava i Baglivijevu raspravu o različitim predmetima (45–87; 119–165). U pitanju su tri poslanice nizozemskom liječniku Peteru Hottonu (1648–1709), profesoru medicine na Sveučilištu u Leidenu. U prvoj Baglivi opisuje niz potresa koji su pogodili središnju Italiju između 1703. i 1705, uz poseban osvrt na međuovisnost ljudskog zdravlja i okolišnih čimbenika. Baglivi Hottona izvještava i o otkriću stupa rimskoga cara Antonina Pija (138–161) te nadgrobnooga spomenika rimske obitelji Passiena, kao i o diskusijama koje su se o spomenicima povele u Tamburskom kružoku. Konačno, posljednji ulomci obuhvaćaju nalaze obdukcije kardinala Enrica Norisa (1631–1704) i Celestina Sfondratija (1644–1696), kojima se autor koristi kao povodom drugoj, a možda i najvažnijoj poslanici (66–80; 142–157). Naime, upravo u njoj Baglivi sustavno razlaže svoje solidarističko učenje, potkrepljujući svoja tumačenja antičkim i suvremenim primjerima. U posljednjoj, trećoj raspravi (158–165) Baglivi se bavi rastom kamenja, uspoređujući cirkulaciju mora po unutrašnjosti Zemlje s cirkulacijom krvi u ljudskom tijelu. Poslanicu završava najavom nove knjige, *O posljedicama bolesti*, koju, međutim, nije uspio napisati.

Traktat je zanimljiv ne samo na sadržajnoj već i na formalnoj razini. Po uzoru na Hipokrata i Santorija, Baglivi je svoje djelo uobličio u aforizme, oblik koji odlikuju deklarativnost i aksiomatičnost. Međutim, usporedimo li Baglivijev stil sa Santorijevim, uočiti ćemo da *Pravila* obiluju invektivama. Dok se Santorio u prvome izdanju svojega djela od kritičara tek kratko ograđuje u predgovoru, polemička nit provlači se cijelim lajdenskim izdanjem *Pravila*. Baglivi pritom najveće neprijatelje vidi u „neukom i bezumnom puku“ (afor. IV), „prostim i lakovjernim liječnicima“ (XXX) te „alkemičarima“ (XLIV). Kako bi dokazao utemeljenost vlastitih tumačenja, Baglivi se poziva na vlastite prirodnoznanstvene pokuse i liječničke opservacije, ali i na Prirodu kao najvišu učiteljicu (XXXII). Opisane autolegitimacijske strategije tako ukazuju ne samo na novu kulturu autorske originalnosti već i na supostojanje konkurentskih teorija unutar širega sustava medicinskog znanja.

Tradicionalna povijest znanosti promicala je ideju teleološkog, linearnog razvoja znanosti. No, iako se Baglivi uvelike oslanjao na dostignuća ijatrofizike, liječničkoga nauka koji je fiziološke pojave objašnjavao zakonima mehanike, brojni njegovi suvremenici (a ujedno i suparnici) prirodne procese i dalje su tumačili s pomoću alkemije i „okultnih svojstava“. Vrijednost kritičkih izdanja poput ovoga stoga je dvojaka. S jedne strane, ona potiču stručnjake na preispitivanje uvriježenih interpretacija – u ovom slučaju ideje „znanstvene revolucije“. S druge strane, čitatelje također podsjećaju da je i znanost zapravo društvena praksa, a znanstvene činjenice pitanje konsenzusa stručne zajednice. Djelo je usto i riznica zanimljivih i originalnih zapažanja: autor razmatra niz problema: od važnosti zubi za zdravu probavu do ženskoga (reproduktivnog) zdravlja.

Brojni domaći, ali i strani stručnjaci u Bagliviju su otkrili inovativnog i značajnog mislioca. Među njima osobito valja istaknuti ocjenu japanskoga povjesničara znanosti

Hisaa Ishizuke koji smatra da je Baglivijev solidarni fibrilarizam označio epistemičku prekretnicu u povijesti medicine. Naime, Baglivijeva konceptualizacija ljudskoga tijela kao mehanizma satkanoga od senzibilnih vlakana utjecala je na cjelokupnu osamnaestotoljetnu kulturu, a osobito na razvoj prosvjetiteljskoga diskursa o senzibilnosti i empatiji. Stoga veseli što je i Medicinska naklada prepoznala vrijednost *Pravila o medicini čvrstih dijelova*, ali i vrsnoga prijevoda. Baglivijeva prevoditeljica neumorno nastavlja raditi na popularizaciji povijesti medicine, a *Pravila* će šira i znanstvena javnost uskoro moći čitati, kao što je i autor izvorno zamislio – usporedno sa Santorijevim *Umijećem medicinskih mjerenja*, koje se nalazi u tisku.

Marta Jurković

Prilog proučavanju crnogorske povijesti 20. stoljeća

Željko Karaula, Sekula Drljević (1884-1945): politička biografija, Cetinje: Crnogorski kulturni forum – Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, 2022, 734 str.

Kada se pogleda razvoj crnogorske historiografije o 20. vijeku uočava se sljedeće: dok je historiografija koja se tiče istraživanja 19. vijeka dominatno personalizovana i u značajnom dijelu posvećena istraživanjima „heroja u istoriji“ (Tomas Karlajl), moguće i zbog toga što su „vladari i veliki ljudi“ prepoznavani kao glavni sadržaji istorijskog bitisanja, dotle je 20. vijek ne samo značajno depersonalizovan, već i specifičan po tome što su u njemu „djelatni“ ljudi sagledavani samo kao dio procesa ili pojave. Postavlja se pitanje: šta je razlog tome? Po nama, promjena ideološke paradigme istorijskih istraživanja uslovlila je i promjenu shvatanja istorije. Jednostavno u dominatno marksističkom i „pobjedničkom konceptu poimanja istorije postao je bitan i presuđujući ideološko-politički orijentir u „odabiru“ ličnosti iz prošlosti koja su bila predmetom istraživanja. Tim prije, što treba imati na umu, da se o organizovanom, institucionalno utemeljenom i naučno fundiranom istraživanju istorije u Crnoj Gori može razmišljati tek od vremena, nakon 1945. Ukupan rezultat takvoga saznanja po prirodi ima bitnu nelogičnost – izrazitu „personalizaciju pobjednika“ i „nevidljivost ili ideološku obojenost poraženih“. Sve do početka 1990-ih takav dominantan obrazac je bio prihvatljiv i poželjan, ali se pokazao nedostatnim u procesima nove pluralizacije društva. Tada je počelo, sporo i nesistematično, poluilegalno i neprihvaćeno otkrivanje nasljeđa društva, koje je u marksističko orijentisanjoj historiografiji kvalifikovano kao „buržoasko-građansko“ i politička misao koja je bila zatomljena shvatanjem jednopartijskog društva kao idealnog instrumenta u istorijskom razvoju. Odjednom se pokazalo da i Crna Gora izvan „revolucionarnog“, kao i svaki drugi prostor ima i one „sa druge strane“, te se na taj način nužno otvarila potreba za takvim istraživanjima. Samim tim, process „uvođenja novih izvora“, prije svega, onih tzv „poražene strane“ potvrdio je ono, što su mnogi znali, ali još više naslućivali, da nema u istoriji „idealnog pobjednika“

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

54

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2022.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 54, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

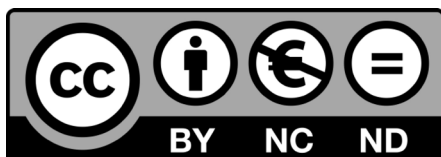
Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

DOI: 10.17234/RadoviZHP.54

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.